

De kracht van het zelfdoen

Farah Karimi

Oxfam Novib

ambassadeurs van het zelfdoen.

De kracht van het zelfdoen

Farah Karimi

Foto Cover: © Benedicte Kurzen.

Apendavyo Emanuelli (37)
werkt op haar land aan de voet van de Kilimanjaro in Tanzania.
Zij is voorzitter van het watercomité van haar dorp.

Voor het eerst sinds de jaren dertig kampen we met een wereldwijde recessie. Oorzaak is een reeks gelijktijdige crises, in de kredietverlening, het klimaat, in de energie- en de voedselvoorziening. De ongekennde krimp in de wereldhandel, de groei in extreme droogte én wateroverlast, de grillige olieprijs en onberekenbare voedselmarkt veroorzaken samen een scherpe toename van de extreme armoede. Aan het einde van 2009 leven er 1,4 miljard mensen van minder dan 2 dollar per dag, 200 miljoen meer dan in het jaar 2008. Buitenlandse investeringen in ontwikkelingslanden drogen op. Wereldwijd hebben zeker 50 miljoen mensen hun baan verloren. En bovendien moeten we constateren dat ontwikkelingssamenwerking in zwaar weer is geraakt. Al deze onstuimige ontwikkelingen dwingen tot een herbezinning op het werk en de prioriteiten van een brede ontwikkelingsorganisatie als Oxfam Novib.

Het is ogenschijnlijk een bizarre tegenstelling: terwijl de armoede in de wereld toeneemt, ligt in Nederland ontwikkelingssamenwerking onder vuur. Maar helemaal vreemd is het ook weer niet. In tijden van onzekerheid is de neiging groot zich op het eigen vertrouwde bastion terug te trekken. Bovendien valt de ontwikkelingssector te verwijten dat zij lange tijd te grote verwachtingen heeft gewekt. We moeten toegeven: hulp is helaas te beperkt om de grote problemen van armoede en uitsluiting het hoofd te bieden. Zeker nu we geconfronteerd

worden met de vier crises die allemaal een grensoverstijgend karakter hebben, is de wereld voor oplossingen afhankelijk van een meer samenhangend internationaal beleid, dat bijdraagt aan een rechtvaardige en duurzame mondialisering. Ontwikkelings-samenwerking is slechts een van de elementen in dat beleid.

Kritiek op de hulp

In de discussies over ontwikkelingssamenwerking mengen zich de laatste tijd stemmen die de ontwikkelingshulp zelf de schuld geven van de uitsluiting en de armoede. Ik vind het belangrijk hierover het debat aan te gaan. Al zijn er partijen, zoals de PVV, die iedere discussie mijden. Zij vinden bij voorbaat dat alle hulp moet worden geschrapt, op directe noodhulp na. Dat terwijl we weten dat noodhulp ontzettend belangrijk is om onmiddellijk levens te redden, maar ook de minst duurzame van alle hulp is. Bovendien is de stellingname van de PVV vreemd gezien de rest van haar opvattingen: bij de nadruk die deze partij legt op migratie zou je verwachten dat zij ontwikkelings-samenwerking zou omarmen als een instrument om migratie te keren. Een partij die de discussie wel aangaat is de VVD. In talloze debatten pleitte deze partij voor forse verlaging van het ontwikkelingsbudget. Het net afgetreden Kamerlid Arend Jan Boekstijn werkt aan een boek waarin hij – naar eigen zeggen – het failliet van het ontwikkelingsbeleid uiteen zet. De VVD kreeg onlangs steun van de

Zambiaanse econome Dambisa Moyo. Het is niet mals wat zij beweert. Ontwikkelingshulp zou leiden tot corruptie, tot passiviteit, tot hulpverslaving, tot afremming van de economische groei en tot stagnerende democratisering. Gunstige uitkomsten van ontwikkelingssamenwerking zien zij eigenlijk niet. Maar de VVD en Moyo geven een onvolledig en zelfs onjuist beeld. Ze shoppen selectief in de beschikbare gegevens over de ontwikkelingen in Afrika en elders. Ze noemen niet de studies die hun beeld nuanceren of soms zelfs regelrecht tegenspreken, terwijl zij die studies wel zouden moeten kennen. In 2002 toonden drie onderzoekers van de Universiteit van Nottingham juist aan dat de meerderheid van de wetenschappelijke studies naar het effect van hulp op economische groei juist bewijzen dat hulp wel degelijk heeft geleid tot groei (Dalgaard, C., H. Hansen, and F. Tarp (2002) 'On the Empirics of Foreign Aid and Growth', Nottingham: University of Nottingham, Credit Research Paper 02/08). Een uitkomst die in 2005 nog eens wordt bevestigd in een bijdrage in het blad *Finance & Development* van het IMF (www.imf.org/external/pubs/ffandd/2005/09/radelet.htm).

Omvang hulp relatief gering

De enorme (negatieve) invloed die de ontwikkelingscritici toeschrijven aan ontwikkelingshulp is in regelrechte tegenspraak met de relatief bescheiden omvang van deze hulp. Moyo berekent, in navolging van haar voormalige collega bij de Wereldbank William Easterly, dat het Westen de afgelopen zestig jaar een biljoen dollar in Afrika heeft gestopt. Dat lijkt heel wat, maar per persoon is dat nauwelijks een stuiver per dag. Natuurlijk zijn er landen waar het percentage van de overheidsbegroting afkomstig uit hulpgeld veel te groot is. Maar ook de VVD stelt dat hulp slechts 2 procent uitmaakt van de totale

hoeveelheid geld die van het Westen naar Afrika gaat. Bepaald geen hoeveelheden om als regering van een ontwikkelingsland lui achterover te kunnen leunen. Merkwaaardig is het dus, dat critici juist deze geldstroom verantwoordelijk houden voor zo'n beetje alles wat misgaat in Afrika. Bovendien verklaart Moyo niet dat landen die per hoofd van de bevolking bovengemiddeld veel hulp ontvingen (Israël, Taiwan) niet ten onder gingen aan corruptie, wanbeleid en lamlendigheid.

We zijn het natuurlijk eens dat iedere euro goed terecht moet komen én dat hulpafhankelijkheid moet worden vermeden. Vooral dat laatste is één van de uitgangspunten van de aanpak die ik kies: mensen moeten het zelf doen. Dit was niet de gedachte achter het grootschalige misbruik van hulp in de afgelopen vijftig jaar, waar critici terecht op wijzen. Hulp was een smeermiddel in het Koude Oorlogspel, rijke landen gaven veelal dure, gebonden hulp die vooral de eigen economie moest stimuleren. De Wereldbank en het IMF richtten grote schade aan met hun opgelegde structurele aanpassingsprogramma's. Ontwikkelingsorganisaties als Oxfam Novib hebben echter altijd tegen die misstanden geageerd. Want met slechte hulp doe je inderdaad meer kwaad dan goed.

Voor de zuiverheid van de discussie in Nederland is het jammer dat er vaak selectief wordt geput uit de beschikbare informatie, en verschillende vormen van ontwikkelingssamenwerking over één kam worden geschoren. Gelukkig maken de meesten het nog niet zo bont als de politieke leider van de VVD Mark Rutte, die tijdens de Algemene Beschouwingen in september 2009 de drie hulpkanalen door elkaar haalde. Hij stelde dat geld via Oxfam Novib naar corrupte regeringen, in casu Zimbabwe, zou gaan. Het was Rutte

blijkbaar niet bekend dat het ‘particuliere’ hulpkanaal zo heet omdat we juist geen steun geven aan overheden.

Marktfundamentalisme

Het ideologische achterland van veel hulpcritici (Dambisa Moyo en in Nederland ex-Kamerlid Boekestijn) is het marktfundamentalisme: een achterhaald, eendimensionaal gedachtegoed dat alle heil verwacht van het volledig vrije spel van economische krachten. Tientallen jaren lang hebben de ideologen van de vrije markt – de macht hebbers in de rijke landen en de leiders van het multinationale bedrijfsleven – anderen hun wil opgelegd. In de drang naar volledige bewegingsvrijheid voor het grote bedrijfsleven en haar banken vervielen controleinstrumenten en mogelijkheden om toezicht te houden en desnoods in te grijpen op bijna alle gebieden.

De ‘Washington Consensus’ (een pakket van tien beleidsmaatregelen opgesteld in samenspraak tussen de Wereldbank, het IMF en het Amerikaanse ministerie van Financiën) vertelde arme landen onder andere dat zij hun markten open moesten gooien, dat zij maatregelen om armen te beschermen moesten schrappen, dat zij beschermingsmechanismen en subsidies op hun eigen industrieën en landbouwproducten moesten stopzetten. Dan zou de ‘onzichtbare hand’ van de vrije markt ervoor zorgen dat zij hun comparatieve voordelen optimaal konden benutten en uiteindelijk zouden toetreden tot de klasse der welvarenden in de wereld. Groei is bij de marktfundamentalisten het toverwoord; wie van die groei profiteren is secundair.

Hoewel de Washington Consensus inmiddels ook door vroegere verdedigers

afgezworen is – en je zou verwachten dat de kredietcrisis hieraan het laatste zetje gaf – leeft hij nog steeds voort. De ongebreidelde globalisering van de vrije markt laat keer op keer zijn wrede gezicht zien. Elites en machthebbers doen er alles aan om de bestaande machts- en welvaartsverhoudingen, ten gunste van zichzelf, in stand te houden. Dit terwijl op geen enkele manier is aangetoond dat dit ‘marktfundamentalisme’ iets oplevert voor een meerderheid van de bevolking. In tegendeel. De Koreaanse econoom Ha Joon Chang toont overtuigend aan (onder andere in zijn boek ‘Kicking away the Ladder’) dat de ontwikkelingslanden die de afgelopen decennia de hoogste groei realiseerden, juist niet de weg van het marktfundamentalisme volgden.

Regulering voorkomt corruptie

In veel ontwikkelingslanden is economische groei grotendeels gebaseerd op de exploitatie van grondstoffen, waarvan vooral westerse bedrijven en lokale machthebbers profiteren. Het merendeel van de bevolking ziet hier geen cent van. Grote bedrijven weten in deze landen gunstige deals af te dwingen voor de ontginning van kostbare grondstoffen, mijnbouw, bosbouw of landbouwproducten. Lokale machthebbers pikken een graantje mee van deze moderne roof. Regelgeving – of toezicht op naleving ervan – ter bescherming van het milieu ontbreekt, waardoor de leefgebieden van de lokale bevolking voor toekomstige generaties onbruikbaar worden. Bewoners worden van hun land verjaagd. Marktwerking zonder regulering stimuleert grootschalige corruptie en houdt het in stand.

Het gebrek aan regulering leidt tot het versneld ontginnen van grondstoffen waarvan vooral buitenlandse bedrijven,

“In veel ontwikkelingslanden is economische groei van grondstoffen, waarvan vooral westerse bedrijven profiteren. Het merendeel van de bevolking ziet hier geen ce

grotendeels gebaseerd op de exploitatie
ven en lokale machthebbers profiteren.
nt van.”

en daarnaast de lokale, in de mondiale netwerken geïncorporeerde elites, profiteren. En het leidt ook tot grove mensenrechtenschendingen. In de marge van de grootschalige ontginning van grondstoffen grijpen lokale gewapende bendes hun kans om een deel van de buit te veroveren en storten zo de regio in een situatie van geweld en verderf. De voorbeelden van Sierra Leone (diamanten), Congo (coltan) en Nigeria (olie) zijn overbekend. Een verantwoorde aanpak zou zijn dat landen hun grondstoffen zelf ontginnen en verwerken tot halffabrikaten en eindproducten. De tijd om de benodigde kennis en infrastructuur op te bouwen wordt de ontwikkelingslanden echter niet gegund. Volgens de spelregels van de vrije markt mogen ze hun lokale, beginnende verwerkings-industrieën niet steunen, waardoor zij op de internationale markt kansloos zijn tegenover het efficiënt opererende internationale bedrijfsleven. Sterker nog: de internationale handelsregels zijn zo ingericht dat landen die hun koffieboon willen verwerken tot een mooi pak gemalen koffie, geconfronteerd worden met hoge importtarieven en andere obstakels die hun toetreding tot de wereldmarkt verhinderen. Hetzelfde geldt voor cacaoboeren. Gevolg is dat zij voor de cacao die elders verwerkt wordt in een reep chocola van 100 gram omgerekend 3 cent ontvangen. Terwijl die reep in de Europese winkels voor 1 euro verkocht wordt.

Economisch tribunaal

De analyse past niet in de ideologische agenda van de marktfundamentalisten. Zij proberen aan te tonen dat de ontwikkelingslanden eigenlijk niet ver genoeg gaan in de liberalisering van hun economie en de recepten van de neoliberale heelmeeesters niet serieus genoeg uitvoeren. Of de schuld wordt gelegd bij het vermeende

gebrek aan ondernemerszin en innovatievermogen in Afrika of de corrupte cultuur in 'het Zuiden'. Of het komt allemaal door slecht bestuur. Hoe het ook zij, één boodschap staat voorop in de marktfundamentalistische analyse: de armen zijn zelf schuldig aan hun lot; want aan het economische model dat hen is opgedrongen kan het niet liggen. Een analyse van de redenen van het falen is overbodig. Inmiddels heeft de financiële crisis aangetoond wat mondiale deregulering heeft opgeleverd. De keiharde gevolgen daarvan – honderden miljoenen extra armen in het Zuiden en tientallen miljoenen extra werklozen in het Noorden – zijn de invoering van een economisch tribunaal waard. Stuitend is dat bankiers en financiële bestuurders zo gemakkelijk wegekomen met wat zij hebben aangericht, en bezig zijn 'de oude orde' te restaureren.

De weg vooruit kan nooit dezelfde zijn als de weg terug. De grote crises die zich momenteel aandienen zijn te beschouwen als markering van het einde van een tijdperk; het einde van het aandeelhouderskapitalisme; het bankroet van de 'het-kan-niet-op-economie'. Het onbelemmerd gaan voor direct eigenbelang – de basis van het marktfundamentalisme – is in botsing gekomen met het mondiale sociale en ecologische draagvermogen. Het besef dringt door dat een ongelimiteerd streven naar plat eigenbelang zich niet verdraagt met algemeen belang. De mondiale crises wijzen onherroepelijk naar de noodzaak van een overgang naar een meer duurzame, eerlijke en solidaire mondiale samenleving. Hoe die samenleving precies vorm zal krijgen is vooral afhankelijk van de keuzes die we nu maken. De vraagstukken die op ons afkomen zijn fundamenteel. Technische oplossingen kunnen helpen, maar allereerst moeten we politieke keuzes maken.

Mondiale rechtvaardigheid

Wij kiezen. Voor mondiale rechtvaardigheid door duurzame ontwikkeling. Voor een rechtvaardige wereld zonder armoede. Voor een wereld waarin alle mensen, vrouw en man, gelijkwaardig mee kunnen doen en zichzelf kunnen ontplooiën. Waar de natuur en de omgeving niet kapot gemaakt worden om op korte termijn nog meer materiële rijkdom te creëren voor kleine groepen. Waar respect is voor andere culturen, religies, denkbeelden en geaardheid. Maar we leven in een wereld waarin de schaarse goederen worden betwist in een harde concurrentiestrijd. Het marktfundamentalisme wordt niet toevallig voornamelijk gepropageerd door de machtige, economisch sterke landen die het meest profiteren van de 'vrije' concurrentie. Hun belangen worden door die ideologie beter gediend dan de belangen van de armen. Daarom is het ook nodig een veel grotere maatschappelijke, politieke en ook intellectuele tegenmacht op te bouwen. Binnen ontwikkelingslanden, in de rijke landen, en mondiaal. Duurzame ontwikkeling wordt alleen bereikt als mannen en vrouwen de mogelijkheid krijgen hun leven in eigen hand te nemen, hun corrupte machthebbers te controleren of weg te sturen, de machtsverhoudingen zodanig te verleggen dat de rijkdommen en mogelijkheden van een ontwikkelingsland niet een kleine elite, maar de gehele bevolking ten goede komen. Maatschappelijke verandering, zowel in een nationale context als in de mondiale verhoudingen, komt niet vanzelf tot stand. Die strijd voor verandering voeren en ondersteunen is een hoofdtaak van Oxfam Novib.

Leiders ter verantwoording

Ontwikkelingssamenwerking is een belangrijk instrument in het dichterbij brengen van

mondiale rechtvaardigheid. De wereld beschikt vandaag over een waardevol stelsel van internationale verdragen, instituten en internationaal recht, waarin politieke en burgerrechten, vrouwenrechten, maar ook economische en sociale rechten van mensen zijn vastgelegd. Daarmee kunnen leiders ter verantwoording worden geroepen, onder druk gezet of zelfs aangeklaagd, als zij mensen hun basisrechten onthouden. Dankzij onze steun en de inzet van onze partnerorganisaties hebben alleen al in de afgelopen twee jaar meer dan vijf miljoen mensen hun voedsel- en inkomens zekerheid zien verbeteren. Sleutel daarbij was de geïntegreerde aanpak van plattelandsontwikkeling waarbij de kennis en netwerken van de betrokkenen, en met name de vrouwen, centraal stonden. Inderdaad vooral vrouwen, want 80 procent van de Afrikaanse voedselproductie wordt door hen geleverd. Ook onze nadruk op onderwijs werpt vruchten af. Onze partner Pratham in India heeft er bijvoorbeeld voor gezorgd dat bijna twee miljoen kinderen nu goed onderwijs ontvangen. De decennialange inspanningen in India voor onderwijs voor alle kinderen, is één van de belangrijkste bases voor het huidige economische succes van het land als mondiaal centrum voor ICT.

Sociaal vangnet wereldwijd

Ontwikkelingssamenwerking heeft voor miljoenen mensen de voorwaarden gecreëerd voor ontwikkeling. Maar het begrip 'ontwikkelingssamenwerking' dekt niet meer de lading van wat wij al jaren doen en voldoet ook niet aan de uitdagingen waar we voor staan. Want wat er wereldwijd dringend moet gebeuren omvat zoveel meer. Versta mij niet verkeerd: ontwikkelings-samenwerking blijft nodig. In tijden van crisis zelfs meer dan ooit: directe hulp is nodig voor mensen die acuut lijden,

“Ontwikkelingssamenwerking is te beschouwen als
en een sociaal vangnet is het minimum van besch

onderdeel van een mondiaal sociaal vangnet,
aving.”

mensen die buiten de boot vallen hebben onze steun nodig voor een menswaardig bestaan. Zoals we ook in Nederland mensen die ontslagen worden niet in de kou laten staan. Een sociaal vangnet is het minimum van beschaving.

En in een steeds kleinere wereld, waarin de afstanden tussen mensen en gemeenschappen verschrompelen is het vanzelfsprekend om dit soort vangnetten ook op mondiaal niveau te creëren.

Ontwikkelingssamenwerking is te beschouwen als onderdeel van een mondiaal sociaal vangnet.

Maar zoals in Nederland sociale voorzieningen vallen binnen een veel breder beleid van economische, politieke en maatschappelijke ontwikkeling, zo moet ook de traditionele ontwikkelings-samenwerking worden ingebed in een meer

omvattend mondiaal beleid. Er is veel meer nodig dan hulp aan de armen om de toekomst van de aarde en haar bevolking in goede banen te leiden. Het tegengaan van de structurele armoede, de klimaatverandering en de voedselcrisis moeten centraal staan in ons totale buitenland- en Europabeleid.

We moeten toe naar een beleid dat veel meer oog heeft voor de miljarden die niet mee kunnen profiteren van de grote rijkdommen die uit hun bodems worden gehaald; die de wrange sociale en ecologische vruchten plukken van een voortdurende industrialisering en welvaartstijging in de rijke en nu ook opkomende landen; die drie banen naast elkaar moeten hebben om in hun minimale behoeften te voorzien; die worden vermoord met de wapens die louches handelaren – met ‘gerenommeerde’ westerse bedrijven op de achtergrond – blijven verkopen.

De rechtenbenadering

Omdat niemand kiest voor de plek waar hij geboren wordt en onze wereld helaas vele vormen van machtsongelijkheid kent, heeft Oxfam Novib gekozen voor een benadering waarin cruciale mensenrechten centraal staan. Deze rechten dienen voor iedereen onvervreemdbaar te zijn. Wij zetten ons in voor ontwikkelingssamenwerking, niet uit liefdadigheid, maar vanuit de erkenning dat veel mensen leven in omstandigheden waarin lokale overheden die rechten niet afdoende waarborgen; vaak als gevolg van fundamentele onrechtvaardigheden in de nationale en internationale ordening. Wij concentreren onze aandacht en programma's rond vijf concrete en onvervreembare rechten. Allereerst het recht om in je eigen levensonderhoud te kunnen voorzien; doordat je bijvoorbeeld een stuk grond hebt om te bewerken, een eerlijke prijs krijgt voor je product en je geholpen wordt om weerstand te bieden aan verdroging of overstroming van je grond als gevolg van klimaatverandering. Naast geld verdienen gaat het ten tweede om het recht op sociale basisvoorzieningen zoals onderwijs en gezondheidszorg voor jezelf en je kinderen. Maar beide rechten kunnen alleen tot wasdom komen als ook het derde recht – het recht op leven en veiligheid – gewaarborgd is. Daarvoor kan een vierde recht een belangrijke voorwaarde zijn, namelijk het recht op maatschappelijke en politieke participatie. Ook dat recht kan niet op zichzelf staan, als er geen sprake is van het vijfde recht: het recht op erkenning van je religieuze, etnische en/of seksuele identiteit.

Brede politieke agenda

Wij ijveren al jaren voor zo'n brede politieke agenda waarin ontwikkelingssamenwerking deel uitmaakt van mondiaal beleid. In wereldwijde campagnes en via politieke druk op wereldleiders en internationale instellingen stellen we de belangen van de armsten en van een duurzame economische ontwikkeling centraal. Daarvan zijn talloze voorbeelden te geven. Met honderden organisaties in zuidelijke landen voerden we campagne voor eerlijke handel en tegen slechte akkoorden waar de Wereldhandelsorganisatie (WTO) aan werkte. We speelden een belangrijke rol in de totstandkoming van een verdrag om antipersoonsmijnen en clustermunitie uit te bannen. We dringen er ook al jarenlang op aan dat arme landen in de grote internationale economische en politieke organisaties, zoals het IMF, de Wereldbank en de G8/G20, beter gehoord worden én stemrecht krijgen. Recenter is de strijd tegen klimaatverandering. Mondiaal spelen wij een grote rol in de Global Campaign for Climate Action (GCCA) en in Nederland zijn wij een actieve partner in de Beat the Heat-coalitie. Doel is natuurlijk een stevig nieuw klimaatakkoord in Kopenhagen. We werken, tot slot, ook samen met het 'Tax for Justice' netwerk om een einde te maken aan kapitaalvlucht uit ontwikkelingslanden. Die vlucht is, met jaarlijks 160 miljard dollar, anderhalf keer zo groot als de totale mondiale ontwikkelingshulp. Slimme belastingtrucs van vooral multinationals ondergraven zo de fiscale basis in menig ontwikkelingsland. Met al deze activiteiten dragen we bij aan het uit de weg ruimen van de belemmeringen voor ontwikkeling in arme landen.

Belemmeringen voor duurzame ontwikkeling zijn uiteraard niet alleen gelegen in de

internationale context. Een van de belangrijkste oorzaken van de grote armoede, ongelijkheid en gewelddadigheid in ontwikkelingslanden zijn de corrupte lokale elites die zich niets aantrekken van hun bevolking. Hier zijn wij het met critici als Moyo eens. Slecht bestuur zoals dat de afgelopen decennia alleen maar bestendig is, houdt de armoede in stand en vergroot de ongelijkheid. Vooral de vastgeroeste en schrijnende ongelijke machtsverhoudingen tussen vrouwen en mannen hinderen de voortgang van duurzame ontwikkeling.

Elite met geheime bankrekeningen

De belastingparadijzen die mede het gevolg waren van de wereldwijde deregulering, waren niet alleen veilige havens voor duistere constructies van grote multinationals en speculatieve hedge funds, maar ook voor de elite van ontwikkelingslanden die hun bevolking leegplukte en de opbrengst naar geheime bankrekeningen in het Noorden sluisde. Meer controle op de overheden door een goed georganiseerd maatschappelijk middenveld en druk van buitenaf kunnen de omstandigheden ten goede keren. Een goed voorbeeld hiervan is het werk dat we samen met partners verrichten op het gebied van budget monitoring. Daarbij maken lokale organisaties de begroting van regeringen transparant: welke inkomsten heeft de regering en waar geeft ze dat geld aan uit? Transparantie gaat corruptie tegen en geeft mensen beter zicht op waar ze hun regering op kunnen afrekenen. Onze steun, en die van gelijkgestemde organisaties, is een belangrijke factor in de ontwikkeling van een tegenmacht tegenover slecht functionerende of malafide regeringen. In sommige landen zijn individuen die voortkomen uit deze bewegingen zelfs doorgedrongen tot het centrum van de macht. Dat is bijvoorbeeld

“Kleinschalige landbouw helpt de gevolgen van klim
bovendien bij aan de wereldvoedselproductie.”

aatverandering te verkleinen en draagt

het geval in één van de belangrijkste opkomende landen, Brazilië. De Braziliaanse regering voert een beleid dat de armoede en duurzaamheid structureel aanpakt. Dat beleid wordt aangestuurd door president Lula, lange tijd het boegbeeld van de maatschappelijke tegenkracht in Brazilië. Wij steunden zijn beweging actief.

De kracht van het zelfdoen

Zoals gezegd, het opbouwen van een maatschappelijke, politieke en intellectuele tegenmacht is nodig om mondiale rechtvaardigheid ruimte te geven.

Rechtvaardige ontwikkeling gaat om het proces waarin mensen hun politieke, burgerlijke en sociaal-economische rechten kunnen claimen en verwezenlijken.

Maar veranderingen kunnen niet van buiten opgelegd worden. Ontwikkeling is iets wat mensen in hun sociale context zelf moeten bewerkstelligen. Daarom is ontwikkelings-samenwerking in het beste geval een katalysator voor goede veranderingen.

Daarvoor moeten we dan wel mensen en hun organisaties steunen om in hun eigen samenleving kansen te creëren en te benutten. Het gaat om de vrijheid die individuen en groepen van individuen hebben om hun eigen leven vorm te geven en hun rechten uit te oefenen. Niet voor niets kiezen we voor het motto 'de ambassadeurs van het zelfdoen'.

Dat is zonder twijfel de belangrijkste les uit zestig jaar ontwikkelingssamenwerking: het werkt alleen als mensen zelf aan het roer staan. Geen enkele hulp van buitenaf, geen liefdadigheid, geen hulp gelden, geen investeringen kunnen tippen aan het constructieve vermogen van mensen zelf, mits zij daartoe in staat worden gesteld.

Ontwikkelingssamenwerking heeft alleen bestaansrecht als het een functie heeft in het ontketenen van de kracht van mensen

zelf. En laten we daarbij niet de fout maken te denken dat het alleen om de mensen in ontwikkelingslanden gaat. Ook wij, in het meer welvarende deel van de wereld, hebben de kracht om productie en consumptie, economische en politieke verhoudingen te beïnvloeden. Zowel lokaal als mondiaal. Iedereen kan in haar of zijn eigen omgeving een 'ambassadeur van het zelfdoen' zijn.

Slavernij en kredieten

Een goed voorbeeld is de voormalige slavin Hadijatou Mani. Deze jonge vrouw uit Niger won in 2008 een spraakmakende rechtszaak tegen de Nigerese overheid. Hadijatou werkte als slavin voor een 'meester'. Zij besloot niet te berusten in haar lot maar gebruik te maken van haar recht. Met hulp van de door ons gesteunde organisatie Timidria spande ze als eerste slavin een rechtszaak tegen de Nigerese staat aan. Het gerechtshof erkende daarop dat slavernij bestaat in Niger, iets wat de overheid altijd heeft ontkend. Alle lidstaten van Ecowas, inclusief Niger, moeten hun antislavernijwet nu daadwerkelijk naleven. Dit geldt dus ook voor landen als Nigeria en Mauritanië, waar slavernij ook nog steeds voorkomt. Hadijatou Mani toonde zich een ambassadeur van het zelfdoen pur sang, door in het geweer te komen tegen haar overheid. Samen met Timidria vormde ze een tegenmacht en zorgde ze voor meer rechtvaardigheid in haar regio.

Een ander voorbeeld is de invoering van het microkrediet. Ontstaan uit de onwil van financiële instellingen om de armsten geld te lenen. Ondersteund door ontwikkelingsorganisaties kon het systeem van microfinanciering uitgroeien tot een succesnummer in armoedebestrijding. Wij stonden, met vele andere organisaties, aan de wieg van dit succes. Ook hier geldt dat in ontwikkelingslanden zelf de roep

ontstond om in verzet te komen tegen de oneerlijke kansen op de financiële markt. Lokale instellingen kregen de steun die ze nodig hadden om het microfinancieringssysteem levensvatbaar te maken. Inmiddels kregen in 2008 meer dan 2 miljoen mensen een microkrediet uit Oxfam Novib-gelden. 80 procent van hen is vrouw. Ze zijn nu in staat hun leven in eigen hand te nemen en niet meer afhankelijk van de onwil van de machtige en grote bankiers.

Op de bres voor duurzame landbouw

Ook op het gebied van landbouw is het organiseren van een tegenmacht tegen de grote, multinationale agribusiness belangrijker dan ooit. Op dit moment richt het wereldwijde landbouwmodel zich op zo groot mogelijke productie tegen zo min mogelijk kosten. Kleine landbouwers in ontwikkelingslanden – en ook dit zijn weer vooral vrouwen – kunnen niet op tegen de grootschalige monocultuur van enorme productiebedrijven. De mondiale voedselzekerheid, de biodiversiteit en het recht op voedsel voor gewone boeren komt steeds meer onder druk te staan. Boerinnen in ontwikkelingslanden komen met hulp van hun organisaties in opstand tegen de heerschappij van de agribusiness. Ze stellen er een alternatief model tegenover: dat van de kleinschalige landbouw die lokale en traditionele kennis combineert met wetenschappelijke expertise. Daarvoor hebben ze landbouwgrond nodig. We steunen hen in het afdwingen daarvan, zodat de boerinnen in staat zijn hun eigen leven vorm te geven. Hun alternatieven zijn duurzaam en behouden het ecosysteem. Ze helpen de gevolgen van klimaatverandering te verkleinen en dragen bovendien bij aan de wereldvoedselproductie. Door zich te organiseren vormen ze niet alleen een tegenmacht tegen de destructieve

agribusiness, ze bieden tegelijkertijd duurzame oplossingen voor het voedselprobleem.

Effectiviteit en het cijferfetisjisme

Er is in de afgelopen decennia veel geld – van belastingbetalers en particulieren – naar ontwikkelingssamenwerking gegaan. Dat geld is gebruikt om activiteiten zoals de bovenstaande te ondersteunen. Wij hebben ons daarbij geconcentreerd op het veranderen van machtsverhoudingen. Parallel aan de groei van de budgetten zijn de ontwikkelingsorganisaties noodzakelijkerwijs geprofessionaliseerd. Dat leidde aanvankelijk tot efficiënter werken, maar heeft ook geleid tot bureaucratisering. In reactie op de groeiende kritiek op ontwikkelingssamenwerking schoot de sector hoofdzakelijk in het defensief. Iedereen ging naarstig op zoek naar 'bewijzen' dat hulp helpt, dat hulp effectief is. Daarvoor is een enorm apparaat opgetuigd van 'log frames', evaluatiemissies, input-, output-, outcome- en impactmeting.

Begrijp me niet verkeerd, ik ben helemaal voor een goede verantwoording van ontwikkelingsbestedingen. Hoe effectiever wij de armoede en uitsluiting in de wereld kunnen aanpakken, hoe beter. Maar helaas wordt dit debat gedomineerd door de cijferfetisjisten. Ontwikkeling beperkt definiëren in termen van economische groei is makkelijk, want groei kun je in cijfers uitdrukken. En zo wil men ook dat de bijdrage aan ontwikkeling 'aangetoond' wordt met harde cijfers. Dat voedt de keuze voor eendimensionale simpele projecten, die er wellicht op de korte termijn goed uit zien, maar geen structurele oplossingen bieden omdat ze onvoldoende gericht zijn op het benutten van de kracht van het zelfdoen. De duurzame en meer fundamentele maatschappelijke processen die ontwikkelingssamenwerking zou kunnen

“Samen vormen we een veelkleurige beweging die machtsverhoudingen die nodig zijn.”

zich bewust is van de veranderingen in

Flexibel en effectief

Oxfam Novib heeft zichzelf opgelegd nog flexibeler te worden. De reden daarvoor is heel simpel. Na ruim 50 jaar ervaring met ontwikkelingssamenwerking weten wij één ding heel zeker: er is geen silver bullet: een blauwdruk voor ontwikkeling die op ieder land past. Duurzame ontwikkeling vereist voor alles een hele goede diagnose van de politieke, sociale en economische krachtsverhoudingen in een land. Daarom maakt Oxfam Novib voor ieder land een aparte strategie gebaseerd op een scherpe analyse van de lokale context. Dit doen wij samen met de andere Oxfams en op basis van wetenschappelijk onderzoek van derden. Omdat in dit derde millennium alles in beweging is, gebruikt Oxfam Novib ook meer dynamische modellen zodat we, indien nodig, nog sneller onze programma's kunnen aanpassen.

Doel van veel van de Oxfam Novib-programma's is om belemmeringen voor duurzame ontwikkeling weg te nemen. Daarvoor gebruiken wij specifieke interventies. We scherpen de aard van bestaande interventiemethoden aan, introduceren nieuwe en ontwerpen procedures om specifieke interventies in een goed doordachte mix per land in te zetten. Hierdoor worden flexibiliteit en maatwerk nog beter gegarandeerd.

Naast meer flexibiliteit en maatwerk kiest Oxfam Novib voor een veel scherpere focus. Dat maakt de impact en effectiviteit van ons werk nog groter. Oxfam Novib zal voortaan haar aandacht en energie op veel minder landen richten en kiest voor de landen waar wij als maatschappelijke organisatie de grootste toegevoegde waarde hebben. Het aantal landen waarin wij actief zijn wordt gehalveerd. Bovendien hebben wij besloten voor de moeilijkste landen te kiezen: de landen die het meest gesloten, fragiel of het allerarmste zijn. Ook zien wij er op toe dat de samenwerking en programmatische afstemming met andere Oxfams in deze moeilijke landen optimaal wordt. Binnen de wereldwijde confederatie van 14 Oxfams is afgesproken dat voortaan per land één Oxfam de leiding heeft. Hooguit drie andere zusterorganisaties mogen een programmabijdrage leveren. Dit vergroot de doeltreffendheid van ons werk, en voorkomt verspilling in de confederatie als geheel.

Een andere nieuwe ontwikkeling is dat voormalige Oxfam Novib-partnerorganisaties uit het Zuiden zich ontwikkeld hebben tot volwaardige leden van Oxfam International. Nu al zijn er twee nieuwe Oxfam leden in Mexico en India. Wij zorgen ervoor dat het aantal zuidelijke Oxfams nog verder zal groeien. Omdat Oxfam Novib zoveel waarde hecht aan de kracht van het zelfdoen, bepalen de zuidelijke en noordelijke leden samen de strategie van Oxfam en geven wij het voorbeeld van werkelijke internationale samenwerking.

ondersteunen, laten zich veel moeilijker meten. Ontwikkeling is in essentie een langdurig en complex maatschappelijk proces van ingrijpende veranderingen op tal van terreinen, waarbij bestaande belangen en visies worden vervangen door nieuwe verhoudingen en ideeën. Ook in onze eigen

Nederlandse samenleving – ook wij ontwikkelen ons – zien we tal van ingewikkelde processen, waarbij onvermoede actoren, invloeden en gebeurtenissen onverwachtse gevolgen kunnen hebben. Het proces is in ieder geval niet eenduidig en lineair. Input leidt

zelden op zichzelf tot de voorspelde outcome. Tegelijkertijd weten we dat maatschappelijke verandering niet noodzakelijkerwijs een eindeloos slepend proces is. Is er eenmaal een omslagpunt bereikt, dan kunnen samenlevingen razendsnel transformeren. Door samenwerking in tientallen landen met honderden lokale en internationale organisaties leren we steeds weer lessen over hoe we verandering verder kunnen stimuleren.

Aantoonbare vorderingen

Ondanks de lastige meetbaarheid is er is wel degelijk een heleboel bereikt de afgelopen decennia. Door wereldwijde inspanningen zijn miljoenen meisjes meer naar school gegaan. Ziektes zijn door vaccinatieprogramma's uitgebannen of teruggedrongen. En als gevolg van nationaal en internationaal maatschappelijk verzet kwam er een einde aan de apartheid en een begin aan ontwikkelingskansen voor de overgrote meerderheid van de bevolking van Zuid-Afrika. We zagen hoe autoritaire en repressieve regimes zich aarzeland ontwikkelden tot vrije democratieën. En we zagen de opkomst van nieuwe grootmachten als China, India en Brazilië, die zelfs onlangs werden opgenomen in de de facto wereldregering, de G20. Dezelfde G20 die de schijnbaar onaantastbare G8 bijna zonder slag of stoot aan de kant geschoven heeft. Grote meeslepende historische veranderingen. We zijn soms zo verbaasd over deze gebeurtenissen dat we vergeten dat die veranderingen op de eerste plaats worden veroorzaakt door mensen en organisaties die besluiten zich in te zetten voor een rechtvaardige wereld. Natuurlijk kunnen niet al deze ontwikkelingen op het conto van ontwikkelingssamenwerking alleen bijgeschreven worden. Maar de steun die ontwikkelingsorganisaties aan

deze veranderingsprocessen gaven is onmiskenbaar. Meetbaar in harde cijfers is het evenmin. Misschien is het goed hier de woorden van Joris Voorhoeve – voormalig minister van Defensie, de huidige voorzitter van de Raad van Toezicht van Oxfam Novib – aan te halen. Hij schreef: 'De kiemzaden van maatschappelijke vooruitgang wegen weinig, zijn niet goed meetbaar in uitgegeven euro's of in tonnen geproduceerd voedsel, maar zijn wel de kern van grotere rechtvaardigheid, ook op economisch gebied. Wat te tellen valt, telt meestal niet zo erg, en wat echt telt, is vaak niet te tellen.'

Platformorganisatie

Het publieke debat over ontwikkelings-samenwerking wordt oppervlakkig gevoerd. Alles wordt over één kam geschoren: bilaterale hulp en particuliere hulp; noodhulporganisaties en meer op structurele veranderingen gerichte ontwikkelingsorganisaties, mensenrechtenorganisaties en sociale bewegingen. Corruptie en mislukkingen in een bepaald land worden gegeneraliseerd naar heel Afrika. Nieuwe ontwikkelingen worden gemakshalve vergeten. Uit een meer inhoudelijk, genuanceerd debat, zou bijvoorbeeld blijken dat maatschappelijke organisaties een andere, specifieke waarde hebben in vergelijking met de bilaterale hulp. Want een maatschappelijke organisatie als Oxfam Novib heeft een andere taak en functie dan het Directoraat-Generaal Internationale Samenwerking (DGIS) van de Nederlandse overheid. In een fragiele staat als Somalië kan de overheid met bilaterale hulp niets uitrichten. Organisaties als Oxfam Novib daarentegen wel: wij hebben, via onze lokale partners, wel toegang en mogelijkheden om concrete projecten van de grond te krijgen en mensen te helpen zichzelf te helpen.

In de discussies van de laatste jaren is het beeld geschapen van een hulpindustrie, een gesloten kartel van ontwikkelingsprofessionals dat zich losgezongen heeft van de maatschappelijke realiteit. De focus op de specialistische details, de cijfertjes, de technische bewijzen, de bureaucratische procedures hebben daar mede aan bijgedragen. Het beeld van een ontwikkelingswerker is niet meer dat van de bevlogen idealist, maar eerder van een ambtenaar die spreekt in goeddeels onbegrijpelijk jargon. De oorzaak van dit verwrongen beeld ligt ook bij de gebrekkige communicatie door de ontwikkelingssector zelf. De perceptie van de ontwikkelingspraktijk loopt daardoor niet in de pas bij wat er daadwerkelijk gebeurt. Voor 'de burger' staat ontwikkelingssamenwerking gelijk aan het helpen van arme mensen in hun dagelijkse bestaan: waterputten slaan, blanke artsen sturen, schooltjes bouwen of kunstmest introduceren. En het is niet verwonderlijk dat de burger een beperkte kijk heeft op de manier waarop het belastinggeld wordt uitgegeven; immers de marketing van hulporganisaties is voor een groot gedeelte beperkt tot het presenteren van dit soort eendimensionale, 'sexy' projecten, waarbij een simpele, liefst technische ingreep mensen uit de armoede trekt. Marketingdeskundigen die door ontwikkelingsorganisaties zijn aangetrokken hadden al snel door dat een beeld van een ondervoed kind met vliegjes rond de ogen meer geld genereert dan het portretteren van krachtige mensen die, tegen alle weerstand in, in de nationale of internationale politieke arena hun recht proberen te claimen.

Opdracht voor iedereen

Uiteindelijk gaat het ons om dat laatste: samen in de bres springen voor mondiale rechtvaardigheid. Vanuit het inzicht dat machtsverschillen ten grondslag liggen aan

de armoede en aan de mondiale problemen. Dat is een opdracht die niet alleen geldt voor mensen in arme landen en voor organisaties als Oxfam Novib; het is een zaak die ons allemaal aangaat. Het is een cliché, maar de wereld is een dorp geworden. Wij kunnen ons niet meer veroorloven ons uit angst of onzekerheid terug te trekken binnen ons korte termijn belang, veilig achter de dijken. De beslissingen die elders vallen bepalen in hoge mate onze bewegingsvrijheid. En andersom kunnen de keuzes die wij maken, de politici die wij kiezen en het beleid dat wij legitimeren, elders het verschil maken.

Daarom kiezen wij ervoor een echte platformorganisatie te zijn. Bij het organiseren van de tegenmacht die opkomt voor de gelijkwaardigheid van iedereen, kunnen we iedereen gebruiken. En wie toch nog denkt dat het hier om een ver-van-mijn-bed probleem gaat, moet zich realiseren dat iedereen, iedere Nederlandse burger, kan bijdragen aan de tegenmacht die opkomt voor mondiale rechtvaardigheid. Een goed voorbeeld is de Groene Sint campagne, die we in Nederland voeren. In korte tijd sloten 90 duizend mensen zich aan bij deze campagne, die in 2009 vraagt om eerlijke chocola in de winkelschappen. Nu een groot aantal supermarkten en winkelketens als gevolg hiervan toezeget over te stappen op fair trade chocola, neemt de druk op de inkopers toe om veel meer fair trade cacao af te nemen. Dat betekent op termijn een beter inkomen voor de cacao-boeren, die daarmee minder snel in armoede terugvallen. Het grote succes van deze campagne bewijst dat veel mensen bereid zijn zich in te zetten voor mondiale rechtvaardigheid en de omslag naar een meer duurzame en eerlijke levenswijze willen maken. Als we dus zeggen dat het om de kracht van mensen gaat die zelf hun rechten claimen, dan gaat het niet langer alleen om mondige

'zelfdoeners' in ontwikkelingslanden. Zeker, zij verdienen en krijgen onze steun. Maar al die mensen hier in Nederland die hun stem laten horen tegen onrechtvaardige politieke besluiten zijn even goed belangrijk. Ook zij nemen deel aan de tegenmacht. De ijveraars voor eerlijk consumeren, de handtekening-zetters tegen oneerlijke politieke besluiten. Samen vormen we een veelkleurige beweging die zich bewust is van de veranderingen in machtsverhoudingen die nodig zijn. Om te komen tot een andere wereld. Een rechtvaardige wereld zonder de schande die armoede heet.

colofon

Oxfam Novib
Postbus 30919
2500 GX Den Haag

Telefoon: 070 3421 621
info@oxfamnovib.nl
www.oxfamnovib.nl

Oxfam Novib

ambassadeurs van het zelfdoen.

De wereld kampt met een recessie. Oorzaak is een reeks gelijktijdige crises, in de kredietverlening, het klimaat, in de energie- en de voedselvoorziening. De ongekende krimp in de wereldhandel, de groei in extreme droogte én wateroverlast, de grillige olieprijs en onberekenbare voedselmarkt veroorzaken samen een scherpe toename van de extreme armoede. Tegelijkertijd is ontwikkelingssamenwerking in zwaar weer geraakt. Al deze onstuimige ontwikkelingen dwingen tot een herbezinning op het werk en de prioriteiten van een brede ontwikkelingsorganisatie als Oxfam Novib.

In dit essay geeft Farah Karimi, algemeen directeur van Oxfam Novib, een antwoord aan de critici en ontvouwt ze haar visie op de toekomst.